

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 132 2011

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2012 och för recensioner 1 september 2012. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-29-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2012

hennes texter. Vad jag ändå något vill ifrågasätta är Anderssons starka betoning av det alltigenom medvetna och kontrollerande draget i detta agerande. Åtminstone när Kristina Lugn etablerade sig på denna scen framstod hon inte bara som en medveten aktör utan nog också som en tjej, som styrdes och 'utnyttjades' av litet äldre män i *deras* spel på denna mediala scen, dvs. av män som Lars Ulvenstam, Jörn Donner och Allan Edwall.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att avhandlingen är engagerat skriven och engagerande att läsa. Framställningen är klart disponerad och det vetenskapliga hantverket är gott. Materialkännedomen är imponerande – imponerande är inte minst det arbete som lagts ner på att penetrera det uttryckta materialet, det material som framför allt behandlas i kapitel III, om Lugn som medieperson. Den generösa förteckningen över källor och litteratur, som (nästan) närmar sig en regelrätt bibliografi över Kristina Lugn, lägger ett fundament för det fortsatta utforskande av hennes författarskap, som Anderssons avhandling starkt inspirerar till.

Kristina Lugns konstnärskap är mångfacetterat och dess underfundiga och skiftande karaktär inbjuder till olika tolkningar; olika recipienter kommer utifrån *sina* egna förutsättningar att uppleva Lugns texter olikartat – det gäller nog inte minst det drag som stått i centrum för min diskussion här, alltså den förment ironiska karaktären i hennes *œuvre*. Oavsett hur man til syvende og sidst uppfattar den saken, är det uppenbart att Ann-Helén Andersson, som den första, givit oss en initierad och engagerande helhetstolkning av Kristina Lugns författarskap.

Björn Sundberg

Kristina Hermansson, *Ett rum för sig. Subjektsframställning vid 1900-talets slut: Ninni Holmqvist, Hanne Ørstavik, Jon Fosse, Magnus Dahlström och Kirsten Hammann*. Makadam. Göteborg 2010.

Titeln på Kristina Hermanssons avhandling anspelar på Virginia Woolfs *A Room of One's Own* (*Ett eget rum*) från 1929. Av denna klassiker i västerländsk idé- och litteraturhistoria gjorde konstnären Kajsa Dahlberg år 2006 en replik där siduppslagen i olika biblioteksexemplar av Woolfs bok hade lagts ovanför varandra som en palimpsest. Fram trädde en bild av hur ett okänt antal läsare – eller en enda

stor kollektiv läsare – hade funnit vissa stycken och passager särskilt anmärkningsvärda och strukit under eller gjort marginalanteckningar. Plötsligt stod texten fram som ett rum, genom vilket många personer rört sig. Deras rörelser genom detta rum hade lämnat grafiska spår.

Kristina Hermansson tar upp Kajsa Dahlbergs arbete i början av sin bok. Hon slår fast att Woolfs essä och Dahlbergs palimpsest "uttrycker motstridiga subjektsuppfattningar". En del läsare har tagit fasta på Woolfs frihetsbudskap, ett slags individualistiskt försök att upprätta en egen republik. Andra har tagit fasta på passager som betonar tänkandets och skrivandets kollektiva karaktär: varje människa bygger vidare på vad andra gjort. Mellan individualismen och mellanmänskligheten, mellan jaget och vi, mellan egotrippen och den självutplånande underdånigheten svänger också de noteringar och anteckningar som Kristina Hermansson gjort i marginalen till de fem samtida nordiska romantexter som hon behandlar i sin avhandling, och som hon sedan utvecklat till långa tolkningar i dess olika kapitel.

I likhet med Woolf intresserar sig Hermansson för det mänskliga subjektets behov av ett eget rum. Men hon noterar också att det rum som på Woolfs tid var en dröm att sträva efter och ett mål att förverkliga, i synnerhet för kvinnor, i vår tid förvandlats till något som tas för givet och som man nu på ena eller andra sättet än värnar, än river ner, än läser in sig i, än bygger om och än inreder på nytt. Och bakom alla dessa förhållningssätt till det egna rummet finns naturligtvis en idé om hur man är eller bör vara som människa. Hermansson analyserar hur denna idé genomgår förändringar som kan avläsas i samtida skandinavisk prosa och internationell kulturteori och som i sin tur kan härledas till breda historiska förändringar av det västerländska samhället.

I en annan av Virginia Woolfs essäer – "Mr Bennett and Mrs Brown" från 1924 – finns ett berömt citat: "In or about December, 1910, human character changed." Det fångar något av Kristina Hermanssons grundargument. Enligt henne uppstod på 1990-talet "ett delvis nytt sätt att berätta människan" (16). Därmed skedde också "en omdaning av romangenren", eller åtminstone "ansatser" därtill (219).

Detta är de bägge breda hypoteser som avhandlingen syftar till att underbygga. Kristina Hermansson säger sig "undersöka hur olika subjektsuppfattningar gestaltats och förhandlats såväl litterärt och

teoretiskt vid 1900-talets slut” (12). Längre ner preciserar hon saken, då hon skriver att hennes undersökning i synnerhet riktas ”mot hur det mänskliga subjektet laddas med skilda betydelse i en kontinuerlig kamp om tolkningsföreträde” (16). Ytterligare ett stycke fram beskriver hon sin ambition som ”att undersöka hur de olika genrerna och de specifika verken med delvis skilda medel tänker eller gör subjekt. [...] Kort sagt, hur och med vilka medel omsätts och omförhandlas subjekt och identitet?” (20)

När Kristina Hermansson sedan redogör för det begreppsliga raster som ska styra hennes undersökning av de olika teorierna och berättelserna om subjektet stannar hon vid ett antal etablerade dikotomier. Består subjektet av en essens eller av ett tomrum? Är identiteten i så fall ett uttryck för denna essens eller en konstruktion som döljer essensen, alternativt kompenserar för bristen på en sådan? Är i så fall denna konstruktion något som ”jaget” anses kunna styra över själv eller något som omvärlden så att säga förser henne med? Blir människan därmed ett individualistiskt väsen eller inknuten i ett kollektivt beroende? Handlar subjektframställningarna om att konstruera sådana identiteter eller om att dekonstruera dem?

Frågorna är som synes rika och kan mångfaldigas – och i Hermanssons händer fungerar de utmärkt som sökljus som hjälper läsaren att orientera sig i såväl 1990-talets nordiska prosa som i de senaste årtiondenas subjektsteorier. Ska man generalisera kan man säga att Hermansson placerar de olika teorierna och berättelserna om subjektet i ett koordinatsystem där den ena axeln sträcker sig mellan essentialism och konstruktivism, den andra mellan individualitet och socialitet eller mellan individualism och solidaritet.

Utgångspunkten för Hermanssons system är alltså en stor mängd samtida subjektfilosofi och kulturteori. I avhandlingen fungerar dessa teorier inte bara som teorier, utan också som exempel på vad teorierna undersöker: subjektframställningar. Teorierna har med andra ord status som både primärkällor och sekundärkällor; de är på en och samma gång analytiska verktyg och symptom på de förvandlingar av det mänskliga subjektet som Hermansson vill analysera och förstå.

Det huvudsakliga primärmaterialet utgörs emellertid av fem litterära prosatexter från Norge, Sverige och Danmark: Ninni Holmqvists *Något av bestående karaktär* (1999), Hanne Ørstaviks *Kjerlighed* (1997), Jon Fosses *Bly og vatn* (1992), Magnus

Dahlströms *Hem* (1996) och Kirsten Hammanns *Vera Winkelvir* (1993). Enligt Hermansson representerar dessa verk ”en vidare förelse”. ”De aktualiserar och prövar idéer om människan som individ med en bestämd identitet och som en konstruktion i vardande.” (18) En annan gemensam nämnare är att de alla utspelar sig i en pågående nutid och återges ur ett berättarperspektiv bundet till den enskildas medvetande. Hermansson menar också att de alla ”förhåller sig till en föreställning om det enskilda subjektets avknoppning från tid, rum och sociala sammanhang.” (19)

Till Hermanssons teoretiska och analytiska raster över olika sätt att framställa det moderna eller postmoderna subjektet kommer också ett tematiskt raster som antyder ett slags ”subjektets topografi”. Hennes tolkningar organiseras kring de fyra kategorierna namn, intimitet, rum och kropp. Hermansson menar att dessa fyra är ”hörnstenar i den stora diskussionen om subjekt och identitet inom både skönlitterära och teoretiska framställningar” under 1990-talet (22). De fyra kategorierna får styra tolkningen av varsin roman. Analysen av Ninni Holmqvist centreras således kring namnet, den av Hanne Ørstavik kring intimiteten, den av Jon Fosse kring rummet, den av Magnus Dahlström kring kroppen. Med hjälp av den femte romanen – Kirsten Hammanns *Vera Winkelvir* – smälter slutsatserna från de fyra föregående samman. Kring var och en av dessa kategorier grupperas i sin tur ett kluster av teoretiker.

Det är ett effektivt och framgångsrikt tillvägagångssätt. Verktolkningarna relateras till respektive kategori på ett sätt som belyser texten ifråga utifrån olika och ibland motstridiga teoretiska perspektiv. Tolkningen av Hanne Ørstaviks roman består till exempel av en tolkningsprocess där Hermansson grad för grad mättar sina resonemang med teoretiska perspektiv från en rad verk som behandlat just intimiteten som ett växande fenomen i det sena 1900-talets kultur, i synnerhet Anthony Giddens och Zygmunt Bauman. Hermansson är också noga med att placera sina tolkningar i förhållande till den hittillsvarande kritiska receptionen av författarskapen.

Vilka slutsatser drar Hermansson av sina läsningar? På sista sidorna sammanfattar hon resultatet av sin forskning i korta drag: ”En gemensam nämnare för de romaner jag undersökt är att de alla problematiserar subjektframställning och identitetsföreställningar genom litterära gestaltningar av den enskildes upplevelser i ett socialt samman-

hang. Ytterligare ett gemensamt drag är den återkommande artikuleringen av en längtan eller ett behov, inte av oberoende utan av intimitet, sammanhang och mening.” (239) Till skillnad från modernismens litteratur, menar Hermansson, när huvudpersonerna i 1990-talets skandinaviska prosaberättelser aldrig klarhet om någonting; dessa texter och psyken saknar plats för epifanier och benådade ögonblick. Slutligen konstaterar Hermansson att berättelserna ”åskådliggör beroendet och samspelet mellan två till synes oförenliga subjektuppfattningar: å ena sidan iscensätts en nedmontering av subjektet i anslutning till dekonstruktivistisk och poststrukturalistisk teoribildning, å andra sida återskapas en individualistisk identitetsföreställning som förutsätter en inre kärna. De litterära gestaltningarna rör sig mellan dessa ytterligheter, vilka båda på olika sätt svarar mot den nyliberala interpellation som på allvar gjorde sig gällande vid 1900-talets slut och som avkräver den enskilde både total flexibilitet och en stabil identitet.” (241)

Avhandlingen försvarades vid institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, i maj 2010. Den gavs samtidigt ut på Makadam förlag, vilket ger boken välförtjänt spridning. Detta är nämligen en elegant disponerad studie: att organisera de olika läsningarna i fyra olika teman och att sedan återvända till dem alla i läsningen av den femte boken – Hammanns *Vera Winkelvir* – framstår som ovanligt lyckat. Det är också en välskriven avhandling. Den är därtill samtidsrelevant och diskuterar nutidens existentiella och sociala frågor energiskt och infällsrikt. Det är lätt att inse att 1990-talets kultur- och samhällsdebatt i hög grad handlade om just de saker som Hermansson fäster sig vid: kropp, intimitet och egna rum, individualisering och avindividualisering. Avhandlingen vittnar om gedigen kunskap om den skandinaviska samtidslitteraturen. Hermansson är både exceptionell och förebildlig när hon tar ett så brett grepp över tre olika länders samtida prosa. Det tyder på styrka som komparativ litteraturforskare, att hon lyckas samla de fem texterna kring en gemensam brännpunkt. Att hon går i land med den saken är i sin tur ett bevis på att det urval hon gjort, vilket i förstone kan tyckas godtyckligt och som i någon mening också är godtyckligt, samtidigt är representativt för 1990-talets skandinaviska prosa. Eller snarare ska man säga att Hermanssons läsningar gör urvalet representativt. *Ett rum för sig* är på så

vis början till en kanonbildning inom 1990-talets skandinaviska litteraturhistoria.

Eftersom avhandlingen uttryckligen analyserar ”subjektsframställningen” i de fem prosaverken är det inte förvånande att den riktar in sig på hur texten konstruerar sina huvudsakliga aktanter eller aktörer, den ofta socialt dysfunktionella huvudpersonen i intrigens centrum. Här invänder Hermansson gärna emot kritikernas reception av 1990-talets prosa. De har haft en benägenhet att tolka textens subjekt i förhållande till en gammal mall som anger vad en individ ska vara och hur en normal människa är beskaffad. Hermansson menar att detta synsätt gör oss oförmögna att se hur 1990-talets prosa tillhandahåller alternativa idéer om hur det mänskliga subjektet är beskaffat. Om romanerna skrivits utifrån idén om individualitetens historiska föränderlighet så har kritikerna återställt ordningen genom att mäta deras subjektsframställningar mot en förment tidlös människobild. Fast ibland begår Hermanssons tolkningar samma misstag. Avhandlingen bärs förvisso av idén att textens subjekt inte utan vidare kan likställas med vilket som helst verkligt mänskligt subjekt. Och Hermansson argumenterar väl för idén att litteraturens uppgift och möjlighet är att utmana de normer som stympar det mänskliga subjektets register och räckvidd. I konkret tolkningspraxis opererar hon trots detta ibland med en egen norm för hur en människa rimligt sett bör vara beskaffad som subjekt. Hon förväntar sig att romanernas huvudpersoner ska förevisa en psykisk rationalitet och bedömer dem som om de vore verkliga människor: ”På samma sätt som Inga försöker definiera dessa personer utifrån deras framträdande, upplever hon sig själv bli definierad genom sitt eget avvikande yttre.” (187) ”Vad som räknas för Vibeke är hur hon framstår, hur hon tar sig ut i andras ögon och bekräftas av deras blickar.” (99)

Inför sådana passager kan man fråga sig hur läsaren – eller tolkaren – kan veta vad litterära karaktärer ”upplever sig vara” eller vad som ”räknas för” dem? Svaret är att vi vet det genom psykisk inlevelse, vilket i sin tur förutsätter ett avbildande förhållande mellan text och värld. Romanfiguren ska bete sig som medmänniskor av kött och blod.

Det är i sig inget fel att tolka litterära texter så. Metoden fungerar utmärkt – även för Hermansson – så länge det handlar om en mimetiskt representerande psykologisk prosa som uppmuntrar till ”identifikationsläsning”. Men det blir skevt när det handlar om litterära texter som uttryckligen

slår den normativa bilden av det mänskliga subjektet på ända. En sådan text är Kirsten Hammanns *Vera Winkelwir*. Medan huvudpersonerna i de fyra andra romanerna är antropomorfa – man kan resonera om dem som om de vore verkliga män eller kvinnor – är Hammanns Vera Winkelwir snarast en narratologisk mekanism: en förevändning för att berättelsen, talet och språket ska kunna fortsätta att flöda och reproducera sig. Därmed är Hammanns Vera Winkelwir ett exempel på just vad Hermansson önskar visa, nämligen det mänskliga subjektet som en produkt av det språk, av den tid, kultur och historia som fyller varje människas tomma kär. Av den anledningen gör Hermansson också rätt i att använda Hammanns text som hela avhandlingens avslutande sammanfattning. Å andra sidan är det också den text där begränsningen i Hermanssons och kanske allas vår tolkningsoptik syns tydligast.

Så aktualiserar Hermansson indirekt en teori- och metodfråga som varit aktuell åtminstone sedan strukturalismen: hur analyserar vi den estetiska textens "subjekt", om vi inte önskar analysera det som ett mänskligt subjekt med allt vad det innebär av konventioner och normer som styr människobilden just här och nu? Bidraget till denna diskussion är en av avhandlingens förtjänster.

En kritik av Kristina Hermanssons *Ett rum för sig* kan också ta sin utgångspunkt i intrycket att studien på en och samma gång är alltför smal och alltför bred. Å ena sidan är detta en litteraturstudie i fem avsnitt om korta prosaberättelser ur den senaste tidens nordiska litteratur. Å andra sidan är det en studie av hela den västerländska individualiseringsprocessen, som tar sin början med moderniseringsens framväxt. Det är ofta svårt att se exakt var Hermanssons kunskapsintresse är beläget på skalan mellan dessa bägge extremer. Än tycks hon intresserad av romanerna som sådana, och hon hävdar att de är så djupa och intressanta att de bara kan förstås inom en vid, filosofisk tolkningsram som sträcker sig från Descartes och framåt. Än verkar hon mer intresserad av subjektets och individualitetens historia, och man får intrycket att hon använder romanerna som illustrationsmaterial.

Detta innebär i sin tur en vaghet som delvis skymmer värdet av det bidrag till litteraturvetenskapen och det intellektuella samtale i gemen som Hermansson otvivelaktigt ger. Ty om det är så att hon främst är intresserad av romanerna, då förefaller den teoretiska ram hon valt godtycklig; hon hade lika gärna kunnat välja andra teoretiker eller

skildringar och nått ungefär samma resultat. Om hennes huvudsakliga intresse å andra sidan är det västerländska subjektets historiska förvandlingar, då förefaller de fem romanerna godtyckliga; hon hade strängt taget kunnat välja vilka andra texter som helst eftersom den strömning hon intresserar sig för är så bred att den omfattar hela den västerländska moderniteten.

Denna vaghet tyder i sin tur på en brist på överensstämmelse och proportion mellan de fem 1990-talsromanerna och de teoretiska referenserna. Hermansson skriver till exempel: "En gemensam nämnare för de romaner jag undersökt är att de alla problematiserar subjektframställning och identitetsföreställningar genom litterära gestaltningar av den enskildes upplevelser i ett socialt sammanhang. Ytterligare ett gemensamt drag är den återkommande artikuleringen av en längtan eller ett behov, inte av oberoende utan av intimitet, sammanhang och mening." (239)

Om Ninni Holmqvist drar hon så följande slutsats: "Ur det perspektivet kan *Något av bestående karaktär* läsas inte bara som en skildring av individualismens kris, utan också som en skildring av en maskulinitet i kris." (59)

Magnus Dahlströms *Hem* sammanfattas i sin tur så: "Porträttet av Inga gestaltar en inre konflikt, en spänning mellan det Freud kallar överjaget och detet, om man så vill. I det avseendet återskapar romanen väsentliga aspekter av det moderna, psykologiskt motiverade subjektet." (199)

Problemet med dessa generaliseringar uppstår då man inser att Hermansson hade kunnat säga ungefär detsamma om många andra berättelser från många olika länder under alla delar av 1900-talet. Problemet fördjupas då det står klart att hon också hade kunnat finna många andra teoretiker som hade kunnat belysa romantexterna lika bra som de av henne utvalda – Zygmunt Bauman, Anthony Giddens, Elizabeth Grosz, Michel Foucault, med flera.

Kristina Hermansson är givetvis medveten om att man inte i en handvändning kan förankra litterära texter i en teoretisk kontext. Och någonstans ifrån måste man ju hämta sina teoretiska och analytiska utgångspunkter. Problemet är inte att hon borde ha använt andra utgångspunkter, utan att de som hon använder sig av är otillräckligt motiverade. Detta gör att slutsatserna av hennes texttolkningar ibland framstår som godtyckliga, och att 1990-talsprosan ibland tillmäts en tyngre teoretisk substans än den besitter. Klivet från nutidsskandinavisk ro-

man till allmän modernitetsdiskurs och subjektsteori sker kort sagt alltför kvickt, när Hermansson till exempel om Hanne Ørstaviks *Kjerlighed* skriver: "Framställningen av hur Vibeke först närmar sig och sedan fjärrar sig från Tom genljuder av den tongivande synen på kärleken i västvärlden under 1600-talet, då kärlekens fullbordans ansågs innebära dess död. Men paradoxalt nog aktualiserar samma passage i romanen ett av de utmärkande drag som Bauman tillskriver den postmoderna tillvaron [...]" (93)

Lika obetänkt sker övergången när hon om en detalj i intrigen i Magnus Dahlströms *Hem* konstaterar: "I likhet med polisundersökningen förutsätter de sociala myndigheternas utredning en av subjektet oberoende kunskap som finns där ute, färdig att avtäckas. En sådan positivistisk kunskapssyn har under 1900-talets senare del ifrågasatts av en rad vetenskapsteoretiker och filosofer. I *Det postmoderna tillståndet* från 1979 diskuterar Jean-François Lyotard avklängandet av vad han kallar 'de stora berättelserna' [...]" (206)

I sådana passager river Hermansson såväl romanen som den teoretiska texten ur sina historiska sammanhang. Resultatet blir vad den gamle litteraturhistorikern Sven Linnér i sin alljämt giltiga metodgenomgång *Litteraturhistoriska argument* betecknar som en "grund" överensstämmelse mellan den litterära texten och den filosofiska eller teoretiska diskursen.

Ett rum för sig är en angelägen och skarpsynt avhandling som därför hade blivit än skarpare med en fastare teoretisk och historisk kontext. Hermansson hade då kunnat rata mer allmänna resonemang om subjektets historia från Marcus Aurelius och framåt. I gengäld hade hon kunnat fördjupa analyserna av 1990-talets subjektivitetsteoretiker, Giddens, Bauman, Butler, Žižek med flera, för att undersöka deras specifika bidrag till förståelsen av den mänskliga tillvaron i det skymmande 1900-talets västvärld.

Avhandlingen rymmer faktiskt ansatser till en sådan förklarande kontext. Man möter den mot slutet, i det redan citerade avsnittet där Hermansson talar om hur de litterära gestaltningarna utgör symboliska reaktioner på "den nyliberala interpellationen" och dess motstridiga krav på det postmoderna subjektet: å ena sidan förväntas människan vara totalt flexibel, å andra sidan ska hon ha stabil identitet.

I detta perspektiv framträder också den större re-

levansen i Hermanssons studie. För trots de smärre brister jag noterat lyckas *Ett rum för sig* använda litteraturen för att ge en definition av 1990-talets människa. Vem är denna människa? Någon som sitter i *ett rum för sig*, svarar Hermansson. En människa som söker stadga i sitt namn, sin kropp, sitt privata rum och sina intima relationer. Det är en liten, privat värld och omkring den välver sig ett samhällsrum befolkat av medmänniskor som blivit motmänniskor. Denna människofigur upplever att hon äger inre kärna, ego och individualitet. Samtidigt visar Hermanssons tolkningar hur samma figur förlorar kommunikationsförmågan så snart hon går ut genom dörren. Hårdhet i det inre paras med upplösning i det yttre.

Så lyckas Hermansson spåra politikens avtryck i den litterära fantasin. 1990-talets subjekt är teoretiskt sett djupt motsägelsefullt, men motsägelsen är betingad av en ideologisk horisont som avkräver "både total flexibilitet och en stabil identitet". När nyliberalismen bearbetas litterärt ger den alltså upphov till en existentiell ekvation utan lösning, eftersom individen förutsätts finna hela sin identitet och mening i sig själv, samtidigt som hon också förutsätts anpassa sig till det omgivande marknadssamhället.

Så blir *Ett rum för sig* inte bara en avhandling i litteraturvetenskap, utan också en tidsdiagnos. Den handlar om ett mänskligt liv som slits itu därför att det mist sin sociala mening. Den handlar om ett mänskligt liv som är hänvisat till sig självt och därför är berett att kasta sig emot vem som helst som öppnar famnen. Hermansson ger kort sagt ett viktigt bidrag till förståelsen av det nutida tillståndet i våra samhällen och vår politik: ett överflöd av utmaningar, pengar, behov, uppgifter och krav, men ett minimum av samhälle.

Stefan Jonsson

Katarina Bernhardsson, *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Ellerströms. Lund 2010.

Katarina Bernhardssons avhandling *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa* är uttryckligen tillkommen inom ämnet litteraturvetenskap, men har hämtat inspiration från den fortfarande relativt nya, övervägande anglosaxiska forskningsinriktningen 'medical humanities', som avser att komplettera medicinens dominerande na-